पतंगराव कदम

वि

पृथ्वीराज सायाजीराव यादव देशमुख आणि इतर

फेब्रुवारी २६ ,२००१

[डॉ. ए. एस. आनंद, मू न्या, आर. सी. लाहोटी आणि शिवराज व्ही. पाटील, न्या.]

निवडणूक कायदाः

लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ :कलम ७९ (ब), ८२ (ब), १०० आणि १२३ .

निवडणूक याचिका-करप्ट प्रॅक्टिस-अलॅगेशन ऑफ-नॉन-जुईन डर ऑफ आवश्यक पार्टी-इफेक्ट ऑफ-जुलै नामनिर्देशित उमेदवाराने आपली उमेदवारी मागे घेतली आणि परत आलेल्या उमेदवाराचा निवडणूक प्रतिनिधी बनला-परंतु अशा उमेदवाराला निवडणुकीत पक्ष बनवण्यात आले नाही, जरी भ्रष्ट प्रॅक्टिसने त्याच्यावर आरोप केला की डी त्याच्या विरोधात आहे-राखण्याची क्षमताःनामनिर्देशित उमेदवार, माघार घेतल्यानंतरही, उमेदवार राहतो आणि त्याला आवश्यक पक्ष म्हणून सामील व्हावे लागते-त्याचा गैर-प्रतिवादी हा निवडणूक याचिकेसाठी घातक असतो-त्यामुळे, निवडणूक याचिका योग्यरित्या फेटाळली जाते.

शब्द आणि वाक्येः

"उमेदवार 'त्याचा अर्थ-लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ च्या कलम ७९ (ब) च्या संदर्भात.

अपीलकर्त्याने पराभूत झालेल्या उमेदवाराने एफ. उच्च न्यायालयासमोर निवडणूक याचिका दाखल केली, ज्यात लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ च्या कलम १२३ (४) सह वाचन केलेल्या कलम १०० (१) (बी), १०० (१)

(डी) (२) आणि १०० (१) (डी) (४) अंतर्गत परत आलेल्या उत्तरवादी क्रमांक 1 ची निवड रद्द केली जाऊ शकते आणि त्याला निवडून आल्याचे घोषित करण्याची मागणी केली.वैध नामनिर्देशित उमेदवार एस याने आपली उमेदवारी मागे घेतली आणि उत्तरवादी क्रमांक १ चा निवडणूक प्रतिनिधी बनला.उच्च न्यायालयाने कलम ८२ (बी) चे पालन न केल्याबद्दल कायद्याच्या कलम ८६ अंतर्गत निवडणूक जी याचिका फेटाळून लावली, कारण वैधपणे नामनिर्देशित उमेदवार एस, ज्याच्या विरोधात भ्रष्टाचाराचे आरोप करण्यात आले होते, त्याला निवडणूक याचिकेत पक्षकार बनवण्यात आले नव्हते.त्यामुळे हे आवाहन करण्यात आले आहे.

याचिका फेटाळत,

ठरवण्यात येते, १.ज्या उमेदवाराने अ मागे घेतला आहे आणि जो उमेदवार स्पर्धा संपेपर्यंत कायम राहिला आहे, त्यांच्यामध्ये कोणताही फरक नाही.लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ च्या कलम ८२ नुसार, अपीलकर्त्याने स्वतः व्यतिरिक्त इतर सर्व निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांमध्ये सामील होणे आवश्यक होते आणि पुढे ज्याच्या विरोधात याचिकेत कोणत्याही भ्रष्ट प्रथेचे आरोप केले गेले होते अशा इतर कोणत्याही उमेदवारासोबत त्याला सामील व्हावे लागले.बी. एस. यांनी त्यांची उमेदवारी योग्यरित्या स्वीकारल्यानंतर आणि अधिसूचित केल्यानंतर मागे घेतली असली तरी ते कलम ७९ (बी) च्या अर्थानुसार 'उमेदवार'च्या व्याख्येबाहेर जाऊ शकले नाहीत.[१२५- ई; जी-एच]

२ . एसला अपरिहार्यपणे उत्तरवादी म्हणून सामील करावे लागले.कलम ७० (ब) च्या अर्थानुसार तो उमेदवार होता आणि निवडणूक याचिकेत अपील लँटने त्याला योग्यरित्या निवडून आल्याचे घोषित करावे अशी आणखी घोषणा करण्याची मागणी केली होती.त्यामुळे कलम ८२ (ब) आकर्षित झाले.केवळ एस नंतर त्यांची उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर उत्तरवादी क्रमांक १ चा निवडणूक प्रतिनिधी बनला, त्यामुळे कलम ७९ (बी) च्या अर्थानुसार तो 'उमेदवार'होणे थांबवले नाही.[१२६- एफ-जी] डी

३.१.निवडणुकीत भ्रष्ट पद्धतींमध्ये गुंतलेल्या उमेदवाराच्या विरोधात कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार गंभीर परिणाम होत असल्याने, नैसर्गिक न्यायाची तत्त्वे अशा उमेदवाराला संधी देण्याची मागणी करणे करतात.सबब, कलम ८२ (ब) च्या संदर्भात निवडणूक याचिकेवर उत्तरवादी म्हणून एसची नेमणूक करणे आवश्यक होते.[१२८-जी]

३.२.कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार एस उमेदवार म्हणून थांबला नाही आणि सबब, निवडणूक याचिकेत उत्तरवादी म्हणून त्याचा सहभाग नसणे घातक होते.[१२९- जी]

नटौ राम इंद्रा सिंग विरुद्ध त्रिकमल जामंदास पटेल, ३७ ई. एल. आर. २६७ ; हर एफ. स्वरूप विरुद्ध ब्रिजभूषण सरन, ए. आय. आर. (१९६७) एस. सी. ८३६ आणि अमीन लाल विरुद्ध हुन्नामल, [१९६५] १ एस. सी. आर. ३९३ , यावर अवलंबून होते.

केशवजी रावजी विरुद्ध सी. आय. टी., ए. आय. आर. (१९९१) एस. सी. १८०६ ; मोहन राज विरुद्ध सुरेंद्र कुमार तापर, ए. आय. आर. (१९६९) एस. सी. ६७७ ; चतुर्भुज विरुद्ध निवडणूक न्यायाधिकरण, कानपूर, ए. आय. आर. (१९५८) सर्व. ८०९ ; राम प्रताप चंदेल विरुद्ध चौधरी लज्जा राम, [१९९८] ८ एस. सी. सी. ५६४ आणि गडनीस भवानी शंकर विरुद्ध फलेरो एड्युआर्डो मार्टिन्हो, [२०००] ७ एस. सी. सी. ४७२, संदर्भित.

डॉयपॅक सिस्टीम्स प्रायव्हेट लिमिटेड वि.भारतीय संघराज्य, [१९८८] 2 एस. सी. सी. २९९ , उद्धृत केले. दिवाणी अपील न्यायाधिकरणः१९९८ चे दिवाणी अपील क्र. १७८९. १९९६ च्या ई. पी. क्रमांक ५ मधील मुंबई उच्च न्यायनिर्णय दिनांक १ च्या निकाल आणि आदेशावरून.

सोबत

१९९८ चे दिवाणी अपील क्रमांक २०८० -२०८१.

पी. पी. राव , व्ही. ए. मोहता, निखिल सखारदंडे, मीनाक्षी सखारदंडे, पूनम, व्ही. डी. खन्ना, एस. व्ही. देशपांडे, प्रमित सक्सेना, एल. एम. आचार्य, अनुराधा रस्तोगी आणि एस. एम. जाधव उपस्थित पक्षांसाठी.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय पारीत:

शिवराज व्ही. पाटील, न्या. हे अपील लोक प्रतिनिधीत्व कायदा, १९५१ च्या कलम ११६ अ अंतर्गत दाखल करण्यात आले आहेत, जे १९९६ च्या निवडणूक याचिका क्रमांक ५ मध्ये मुंबई उच्च न्यायनिर्णय निकाल आणि आदेशाद्वारे व्यथित आहेत.उत्तरवादी क्र. १ चा प्राथमिक आक्षेप कायम ठेवत निवडणूक याचिका फेटाळण्यात आली होती. ३, युक्तीवाद आणि तथ्ये तपशीलवार सांगणे अनावश्यक असल्याचे आम्ही मानतो.तथापि, या याचिकांच्या निकाली काढण्यासाठी आवश्यक मानली जाणारी संबंधित आणि तात्विक तथ्ये, थोडक्यात नमूद केलेली, खालीलप्रमाणे आहेत.

अपीलकर्त्याने १९९६ चा ५ नंबरची निवडणूक वाहतूक साधने दाखल करून उत्तरवादी क्र. १ हे लोक प्रतिनिधी कायदा, १९५१ (थोडक्यात 'आर. पी. ए.') च्या कलम १२३ (४) सह वाचन केलेल्या कलम १०० (१) (बी) ई आणि १०० (१) (डी) (२) आणि १०० (१) (डी) (४) अंतर्गत रद्द केले जाईल आणि त्याला निवडून आल्याचे घोषित करण्याची पुढील घोषणा करण्याची मागणी केली. १९९५ च्या मार्च महिन्यात झालेल्या सार्वत्रिक निवडणुकीत सांगली जिल्ह्यातील भिलावाडी वांगी मतदारसंघ क्रमांक २७० मधून संपतराव यादव देशमुख हे महाराष्ट्र राज्य विधानसभेवर निवडून आले होते.त्याचा मृत्यू ६ .५ .१९९६ वर झाला.परिणामी, उक्त संविधान सभेसाठी पोटनिवडणूक घेन्यासाठी 'आयडी'वर अधिसूचना जारी करण्सदरत आली.नामनिर्देशन अर्ज दाखल करण्याची शेवटची तारीख २० .९ .१९९६ होती. १८ .९ .१९९६ अपीलकर्त्यावर, उत्तरवादी क्र. १ आणि एका संपतराव चव्हाण यांनी नामनिर्देशनपत्रे दाखल केली.नामनिर्देशन अर्ज मागे घेण्याची शेवटची तारीख असलेल्या आयडी 1 वर संपतराव चव्हाण यांनी आपली नामनिर्देशन मागे घेतली.जी निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांची अंतिम यादी त्याच दिवशी प्रकाशित करण्यात आली होती, ज्यामध्ये अपीलकर्ता आणि १ ते ६ प्रतिवादींना

मैदानात सोडून देण्यात आले होते.आपली उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर संपत चव्हाण हे उत्तरवादी क्र. १ चे निवडणूक प्रतिनिधी बनले. १ .मतदान ११ .१० .१९९६ वर झाले.उत्तरवादीची संख्या मोजल्यानंतर क्र. १ ला ७२, ५२६ मते मिळवून १३ .१० .१९९६ वर निवडून आल्याचे घोषित करण्यात आले.

निवडणूक याचिकेत उत्तरवादी ए. एन. ओ. वर आरोप करण्यात आले होते. १ , त्यांचे प्रतिनिधी, समर्थक आणि त्यांचे निवडणूक प्रतिनिधी-संपतराव चव्हाण.उत्तरवादी क्र. १ ने आर. पी. ए. च्या कलम ८१ आणि ८३ च्या मनुष्यबळाच्या तरतुदींचे पालन न केल्याबद्दल निवडणूक याचिका समर्थनीय नाही असा युक्तिवाद करत आपले लेखी जबाब दाखल केले आणि ते रद्द करण्याची मागणी केली.त्यांनी निवडणूक याचिकेत केलेले सर्व तात्विक दावे नाकारले.ब. खटल्याच्या न्यायालयाने निवडणूक याचिकेच्या समर्थनीयतेशी संबंधित मुद्द्यांसह मुद्दे तयार केले.उत्तरवादी क्र. १ ने चेंबर समन्स क्र. ६६ /९८ निवडणूक याचिकेची कायमस्वरूपीता ठरवणे.विद्वान वकिलाचे म्हणणे ऐकलयानंतर , उच्च न्यायालयाने हा मुद्दा एन. ओ. एस. असल्याचे म्हटले. निवडणूक सदरचिकेच्या समर्थनीयतेसंदर्भात १ आणि २ चा निर्णय उंबरठयावर घेतला जाऊ शकत नाही आणि सदर चेंबर समन्समध्ये उपस्थित केलेले मुद्दे निवडणूक सदरचिकेच्या अंतिम सुनावणीपर्यंत खुले ठेवण्सदरत आले होते.त्यानंतर ट्रायल कोर्ट अपीलकर्त्याने सादर केलेल्या साक्षीदारांची चौकशी करण्यासाठी पुढे गेले.उत्तरवादी क्र. ३ ने चेंबर समन्स क्र. आर. पी. ए. च्या कलम ८२ (बी) चे पालन न केल्याबद्दल निवडणूक याचिका फेटाळण्याची विनंती करणारी <आयडी१] कारण वैधपणे नामनिर्देशित उमेदवार संपतराव चव्हाण यांना निवडणूक डी याचिकेत पक्षकार बनवण्यात आले नव्हते.अपीलकर्त्याने चेंबर समन्स क्र. ९३ /९८ संपतराव चव्हाण यांच्याविरोधातील भ्रष्टाचाराचे आरोप हटवण्यासाठी निवडणूक कायद्यात सुधारणा करण्याची परवानगी मागितली आहे.दोघांचाही आवाज एकत्र ऐकू येत होता.चेंबर अधिवेतन क्र. ७२/९८ ला परवानगी देण्यात आली आणि चेंबर नं. ९३/९८ नाकारले गेले.परिणामी, ई आक्षेपार्ह न्यायनिर्णय आणि आदेशाद्वारे निवडणूक याचिका फेटाळण्यात आली.

व्यथितकर्त्याने १९९८ चा दिवाणी व्यथित क्रमांक १७८९, निवडणूक याचिका फेटाळल्यामुळे आणि दिवाणी व्यथित क्रमांक २०८० -२०८१ /९८ चेंबर समन्स क्र. ७२/९८ आणि चेंबरचे समन्स रद्द करणे क्र. ९३/९८.

अपीलकर्त्याचे ज्येष्ठ वकील पी. पी. राव यांनी असा युक्तिवाद केलाः १ . एकदा निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवाराला आर. पी. ए. च्या कलम ८२ (अ) अंतर्गत अडकवले गेले की, विनंती केलेल्या अतिरिक्त घोषणेमुळे निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारावर भ्रष्टाचाराचे आरोप केले गेले तर कलम ८२ (ब) अजिबात लागू होत नाही.

२ . खंड (ब) मध्ये 'अन्य कोणताही उमेदवार'या शब्दांमध्ये, जरी त्याच्याविरुद्ध भ्रष्टाचाराचे आरोप लावले गेले असले, तरी खंड (अ) अंतर्गत समाविष्ट केलेला निवडणूक लढवणारा उमेदवार समाविष्ट नाही.

अ ३.निवडणूक लढवणारा उमेदवार असो वा नसो, परत आलेल्या उमेदवाराची निवडणूक आरोपांमुळे, दुसऱ्या उमेदवाराच्या विरोधातील भ्रष्ट प्रथेमुळे रद्द आहे, असे केवळ जाहीर करण्याचा दावा करणाऱ्या याचिकेत, खंड (ब) इतका व्यापक आहे की त्यात स्पर्धक नसलेल्या उमेदवाराचाही समावेश केला जाऊ शकतो, ज्याने एकतर भ्रष्ट प्रथेपूर्वी किंवा ती केल्यानंतर स्पर्धेतून माघार घेतली होती.

४ . कलम १२३ च्या संदर्भात, त्यात नमूद केलेल्या भ्रष्ट पद्धती मात्र 'उमेदवार'द्वारेच नव्हे तर त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी सबब इतर प्रतिनिधी सबब त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधीच्या संमतीने सबब त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधीच्या संमतीने इतर कोणत्याही व्यक्तीने देखील केल्या जाऊ शकतात, असे भ्रष्टाचाराचे आरोप उमेदवाराविरुद्धच आहेत आणि त्यालाच निवडणूक याचिकेसाठी आवश्यक पक्ष म्हणून उत्तर देण्यास जबाबदार धरले जाते; म्हणून, उमेदवाराचा अहंकार बदलणाऱ्या निवडणूक प्रतिनिधीने केलेल्या कोणत्याही कथित भ्रष्ट कृतीसाठी, मात्र उमेदवाराला दोषी ठरवावे लागते आणि त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधीला कलम ८२ अंतर्गत अजिबात दोषी ठरवावे लागत नाही; तथापि, जर उच्च न्यायालय नोंदवलेल्या पुराव्यांचा विचार अभिलेखून असा निष्अभिलेख काढते की निवडणूक प्रतिनिधीचे नाव देखील दिले आहे.

५ . कलम ८२ (ब) चे दोन अर्थ लावणे शक्य असल्यास, निवडणुकीची शुद्धता वाढवणाऱ्या उद्देशाला प्राधान्य दिले पाहिजे, जे 'ई'ने त्याच्या निवडणूक प्रतिनिधी किंवा एजंट किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीद्वारे भ्रष्ट प्रथेचा

अवलंब केलेल्या उमेदवाराला त्याच्या दायित्वातून सुटण्याची परवानगी देते आणि त्याद्वारे मुक्त आणि निष्पक्ष निवडणुका दूषित करते, जे संविधानाचे मूलभूत वैशिष्ट्य आहे.

त्यांनी या युक्तिवादांच्या समर्थनार्थ तपशीलवार निवेदने दिली आणि एफ यांनी काही निर्णय उद्धृत केले.

उलटपक्षी श्री. व्ही. ए. मोहता, उत्तरवादी क्र. १ , उच्च न्यायालयाच्या न्यायनिर्णयाचे आणि आदेशाचे समर्थन करताना आग्रह केलाः

१ . आर. पी. ए. च्या योजना विचार करता आणि कलम ७९ ,८२ , जी ९९ आणि १२३ वाचून हे अगदी स्पष्ट होते की कलम ७९ (बी) च्या अर्थानुसार एखाद्या उमेदवाराला, त्याने आपला उमेदवारी अर्ज मागे घेतला किंवा स्पर्धेतून निवृत्त झाला किंवा दुसऱ्या उमेदवाराची उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर निवडणूक प्रतिनिधी बनला या वस्तुस्थितीची पर्वा न करता, भ्रष्ट प्रथेचा आरोप असलेल्या निवडणूक याचिकेत समाविष्ट करणे आवश्यक आहे. ज्या उमेदवारावर भ्रष्टाचाराचा आरोप आहे, तो कोणताही उमेदवार पतंगराव कदम विरुद्ध पृथ्वीराज सयाजीराव यादव देशमुख [पाटील, जे.] १२३ च्या परिणामांपासून वाचणार नाही, हे पाहणे हा एच या तरतुदींचा उद्देश आहे .

२ . कलम ८२ (ब) चे पालन न झाल्यास निवडणूक याचिका फेटाळण्याशिवाय उच्च न्यायालयाकडे पर्याय नव्हता आणि अशी याचिका कलम ८६ (१) च्या संदर्भात फेटाळली जावी.

३ . जेव्हा संपतराव चव्हाण हे ब कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार उमेदवार होते, कारण त्यांनी दाखल केलेला नामनिर्देशन अर्ज वैध म्हणून स्वीकारला गेला होता, तेव्हा ते उत्तरवादी क्र. १ माघार घेतल्यानंतर त्याला निवडणूक याचिकेत पक्षकार म्हणून समाविष्ट करण्यात काही फरक पडला नाही.

आपल्या युक्तिवादाच्या समर्थनार्थ काही निर्णयांचा हवाला देत ते पुढे म्हणाले की, या न्यायालयाने या वादग्रस्त मुद्द्यावर आधीच कायदा निकाली काढला आहे.

आम्हाला वाटते, आर. पी. ए. च्या संबंधित तरतुदी तात्काळ संदर्भ देण्याच्या उद्देशाने आवश्यक त्या मर्यादेपर्यंत उतारा आणि पक्षांसाठी विद्वान वकिलाने उपस्थित केलेल्या प्रतिस्पर्धी युक्तिवादांचे कौतुक करण्यासाठी त्यांच्यावर लक्ष केंद्रित करणे योग्य आहे.

"कलम ७९ .व्याख्या-या भागात आणि [सातव्या भागात] संदर्भ अन्यथा आवश्यक नसल्यास -

(अ)-------------------------

(ब) "उमेदवार"म्हणजे अशी व्यक्ती जी कोणत्याही निवडणुकीत उमेदवार म्हणून नामनिर्देशित झाली आहे किंवा असल्याचा दावा करते;

(क)--------------------------------

"कलम ८२ .याचिकेचे पक्ष-याचिकाकर्ते त्याच्या याचिकेवर एफ प्रतिवादी म्हणून सामील होतील.

(अ) अर्जदार, परत आलेल्या सर्व किंवा कोणत्याही उमेदवाराची निवडणूक रद्दबातल असल्याचा दावा करण्याव्यतिरिक्त, तो स्वतः किंवा इतर कोणत्याही उमेदवाराची निवड योग्यरित्या झाली आहे असा दावा करत असेल, तर याचिकाकर्त्याखेरीज इतर सर्व लढणारे उमेदवार आणि अशा पुढील घोषणेचा दावा केला जात नसेल, तर परत आलेले सर्व उमेदवार; आणि

(ब) अन्य कोणताही उमेदवार ज्याच्या विरोधात याचिकेत कोणत्याही भ्रष्टाचाराचे आरोप केले गेले आहेत.

"कलम ८६ .निवडणूक याचिकांची सुनावणी (१) कलम ८१ किंवा कलम ८२ किंवा कलम ११७ च्या तरतुदींचे पालन न करणारी निवडणूक याचिका उच्च न्यायालय फेटाळली.

स्पष्टीकरण..................

(२)- (७) ....”

"कलम ९९ .उच्च न्यायालयाने करावयाचे इतर आदेश-(१) कलम ९८ अन्वये आदेश देताना [उच्च न्यायालय] देखील एक आदेश देईल -

(अ) निवडणुकीत कोणत्याही प्रकारची भ्रष्ट प्रथा चालवली गेल्याचा आरोप याचिकेत केला असेल, तर -

(आय) निवडणुकीत कोणतीही भ्रष्ट प्रथा केली गेली आहे किंवा नाही हे सिद्ध झाले आहे की नाही आणि त्या भ्रष्ट प्रथेचे स्वरूप; आणि

(२) कोणत्याही भ्रष्ट प्रथेसाठी आणि त्या प्रथेच्या स्वरूपासाठी दोषी असल्याचे खटल्यात सिद्ध झालेल्या सर्व व्यक्तींची नावे, जर असतील तर; आणि

(ब)---------------------

परंतु, खंड (अ) च्या उपखंड (२) अन्वये आदेशात [याचिकेतील पक्षकार नसलेल्या व्यक्तीचे नाव घेतले जाणार नाही], जोपर्यंत -

(अ) त्याला [उच्च न्यायालयासमोर] हजर राहण्याची आणि त्याचे नाव असे का असू नये याचे कारण दर्शविण्याची नोटीस देण्यात आली आहे; आणि

(ब)---------------

(२) या विभागात आणि कलम १०० मध्ये, "एजंट"या अभिव्यक्तीचा अर्थ कलम १२३ प्रमाणेच आहे.

"कलम १२३ .भ्रष्ट पद्धती-या कायद्याच्या उद्देशांसाठी खालील गोष्टी भ्रष्ट पद्धती मानल्या जातील -

(१)--------

(२) ....

(३) ....

(४) उमेदवाराने किंवा त्याच्या जबाबिनिधीने किंवा इतर कोणत्याही व्यक्तीने (उमेदवाराच्या किंवा त्याच्या निवडणूक जबाबिनिधीच्या संमतीने), कोणत्याही उमेदवाराच्या वैयक्तिक चारित्र्याच्या किंवा वर्तनाच्या संदर्भात किंवा कोणत्याही उमेदवाराची उमेदवारी किंवा माघार घेण्याच्या संबंध जे खोटे आहे आणि जे एकतर खोटे आहे असे त्याला वाटते किंवा खरे आहे असे वाटत नाही असे कोणतेही विधान प्रकाशित करणे, ब हे त्या उमेदवाराच्या निवडणुकीचे फायदे पूर्वग्रहदूषित करण्यासाठी वाजवीपणे गणना केलेले विधान आहे.

(५)-------------

(६)--------------

(७)---------------

(८)---------------

आर. पी. ए. मध्ये असलेल्या तरतुदींमधून उमेदवारांचे तीन प्रकार गोळा केले जाऊ शकतात-(१) उमेदवार, (२) निवडणूक लढवणारा उमेदवार, डी आणि (३ एस) परत आलेला उमेदवार.

कलम ७९ (ब) नुसार "उमेदवार"म्हणजे अशी व्यक्ती जी कोणत्याही निवडणुकीत उमेदवार म्हणून नामनिर्देशित झाली आहे किंवा असल्याचा दावा करते.कलम ७९ च्या खंड (ब) मध्ये दिल्याप्रमाणे 'उमेदवार'या शब्दाच्या व्याख्येत १९७५ च्या कायदा ४० द्वारे पूर्वलक्षी प्रभावाने सुधारणा करण्यात आली आहे.सबब माघार घेणारा उमेदवार आणि स्पर्धा संपेपर्यंत कायम राहिलेला उमेदवार यांच्यातील फरकाचा काही संबंध नाही.संपतराव चव्हाण यांनी दाखल केलेला नामनिर्देशन अर्ज स्वीकारण्यात आला होता आणि कलम ३६ (८) अन्वये आवश्यकतेनुसार संपतराव चव्हाण यांच्यासह वैध नामनिर्देशित उमेदवारांची यादी सूचना फलकावर चिकटवण्यात आली होती, यात वाद नाही.कलम ३७ (१) नुसार त्यांनी एफ २३ .९ .१९९६ वर आपली उमेदवारी मागे घेतली; त्यानंतर कलम ३८ (१) अंतर्गत निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांची यादी प्रकाशित करण्यात आली; दाखल केलेल्या निवडणूक याचिकेत, उत्तरवादी क्र. १ आणि इतरांव्यतिरिक्त त्यांचे निवडणूक प्रतिनिधी

संपतराव चव्हाण; ते निवडणुकीत उत्तरवादी म्हणून सामील झाले नाहीत.याचिका; निवडणूक याचिकेत अपीलकर्त्याने उत्तरवादी क्र. १ ने त्याला निवडून आल्याचे घोषित करावे यासाठी पुढील घोषणेची मागणी केली होती. कलम ८२ नुसार, अपीलकर्त्याने स्वतःव्यतिरिक्त इतर सर्व निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवारांमध्ये सामील होणे आवश्यक होते आणि पुढे, ज्याच्या विरोधात याचिकेत कोणत्याही भ्रष्ट प्रथेचे आरोप करण्यात आले होते अशा इतर कोणत्याही उमेदवारासोबत त्याला सामील व्हावे लागले.आपला उमेदवारी अर्ज योग्यरित्या स्वीकारला गेल्यानंतर आणि अधिसूचित केल्यानंतरही संपतराव चव्हाण यांनी माघार घेतली असली तरी ते एच.

कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार 'उमेदवार'ची व्याख्या.या न्यायालयाच्या विविध निकालांद्वारे ही भूमिका स्पष्टपणे स्पष्ट केली जाते.अपीलकर्त्याचे विद्वान वकीलदेखील या भूमिकेवर वाद घालू शकले नाहीत, परंतु त्यांनी आपली उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर संपतराव चव्हाण हे उत्तरवादी क्र. १ ; उत्तरवादी क्र. १ कलम ८२ (अ) अंतर्गत दोषी ठरवल्यामुळे ब यांना त्यांचा निवडणूक प्रतिनिधी संपतराव चव्हाण यांना दोषी ठरवण्याची गरज नव्हती; उत्तरवादी क्र. १ यांच्यात व्यक्तिमत्वाचे विलीनीकरण झाले. १ आणि संपतराव चव्हाण, कारण संपतराव चव्हाण यांच्या सर्व कृती उत्तरवादी क्र. १ ची कृती मानल्या जाव्यात. १ स्वतः; कारण उत्तरवादी क्र. १ निवडणूक लढवणारा उमेदवार म्हणून कलम ८२ (अ) अंतर्गत त्याला कलम ८२ (ब) अंतर्गत फसवणुकीसाठी 'क'म्हणून 'इतर कोणताही उमेदवार'मानले जाऊ शकत नाही.त्यांची उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर त्यांच्यावर भ्रष्टाचाराचे आरोप होत असल्याने निवडणूक एजंटला दोषी ठरवण्याची गरज नाही, असेही आवाहन करण्यात आले.विद्वान वकिलाने पुढे म्हटले की, उद्धृत केलेले या न्यायालयाचे निर्णय एखाद्या उमेदवाराशी विशिष्टपणे संबंधित नाहीत, जो आपली उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर दुसऱ्या उमेदवाराचा निवडणूक प्रतिनिधी बनला आणि जिथे डी भ्रष्टाचाराचे आरोप माघार घेतल्यानंतरच्या कालावधीशी संबंधित होते.विद्वत्तापूर्ण वकिलानुसार, निवडणूक याचिका फेटाळल्यामुळे उत्तरवादी क्र. १ , ज्याने भ्रष्ट कृत्ये केली होती, त्याला मुक्त करण्यात आले आणि वेळेच्या अंतरामुळे त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी संपतराव चव्हाण यांच्याविरोधातही कोणतीही कारवाई होऊ शकली नाही. कलम ७९ (ब) आणि ८२ (ब) च्या साध्या आणि स्पष्ट भाषेतून आणि अधिक काहीही न करता,

संपतराव चव्हाण यांना उत्तरवादी म्हणून अनिवार्यपणे सामील करावे लागले.कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार ते उमेदवार होते आणि निवडणूक याचिकेत अपीलकर्त्याने पुढील घोषणेची मागणी केली होती की त्याला योग्यरित्या निवडून घोषित केले जावे.त्यामुळे कलम ८२ (ब) आकर्षित झाले.एफ कलम ८२ तिन्ही श्रेणींबद्दल बोलते- निवडणूक लढवणारे उमेदवार, परत आलेले उमेदवार आणि इतर कोणताही उमेदवार.आधीच वर नमूद केल्याप्रमाणे, निःसंशयपणे, कलम ७९ (ब) सह वाचन केलेल्या कलम ८२ (ब) मध्ये संपतराव चव्हाण यांचा समावेश आहे.केवळ कारण की तो उत्तरवादी क्र.१ चा निवडणूक प्रतिनिधी बनला. त्यानंतर त्यांची उमेदवारी मागे घेतल्यानंतर, कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार ते 'उमेदवार'म्हणून थांबले नाहीत.कलम ८२ आणि ९९ हे जी स्वतंत्र आहेत आणि वेगवेगळ्या उद्देशांसाठी आहेत.निवडणूक याचिका सादर करण्याशी संबंधित आर. पी. ए. च्या दुसऱ्या अध्यायात कलम ८२ ते ८४ समाविष्ट आहेत.कलम ८२ याचिकेत सामील होणाऱ्या पक्षांबद्दल बोलते आणि कलम ८४ मध्ये निवडणूक याचिकाकर्त्याने दावा केलेल्या दिलासाबाबत नमूद केले आहे.तिसऱ्या अध्यायात निवडणूक याचिकांच्या खटल्याशी संबंधित कलम ८६ ते १०७ आहेत आणि कलम एच ९९ हे पतंगराव कदमच्या वेळी उच्च न्यायालयाने केलेल्या इतर आदेशांबद्दल सूचित करते.खटल्याच्या समाप्तीनंतर कलम ९८ अन्वये 'अ'ला मिळणाऱ्या सवलती/सवलतींबद्दल आदेश देणे. कलम ९९ अंतर्गत, उच्च न्यायालयाला (१) निवडणुकीत कोणतीही भ्रष्ट प्रथा केली गेली आहे की नाही आणि भ्रष्ट प्रथेचे स्वरूप सिद्ध झाले आहे की नाही; आणि (२) खटल्यात भ्रष्ट प्रथेसाठी आणि तिच्या स्वरूपासाठी दोषी असल्याचे सिद्ध झालेल्या सर्व व्यक्तींची नावे, जर असतील तर, याबाबत इतर आदेश द्यावे लागतील.परंतु निवडणूक याचिकेचा पक्ष नसलेल्या कोणत्याही व्यक्तीचे नाव घेण्यापूर्वी, त्याला कारण दर्शविण्याची आणि सुनावणी करण्याची संधी दिली पाहिजे.त्यानंतर भ्रष्ट आचरणात दोषी आढळलेल्या आणि अशा प्रकारे नाव असलेल्या सर्व व्यक्तींवर कलम ८ अ अंतर्गत कारवाई केली जाईल.अशा प्रकारे हे स्पष्ट आहे की कलम ८२ हे निवडणुकीशी संबंधित आहे, म्हणजे दावा केलेल्या सवलतींच्या संबंध निवडणूक याचिकेतील पक्षांशी संबंधित आहे, तर कलम ९९ भ्रष्ट पद्धतींसाठी दोषी आढळलेल्या सर्व व्यक्तींवर कारवाई करण्याशी संबंधित आहे आणि कलम ८ अ अंतर्गत पुढील कारवाईसाठी त्यांची नावे

सांगण्याशी संबंधित आहे. त्यात नमूद केलेल्या प्रतिवादींच्या सामील होण्याच्या संबंध कलम ८२ अनिवार्य आहे. कलम ८६ (१) उच्च न्यायालयाकडे कलम ८१ ,८२ आणि ११७ चे पालन न केल्याबद्दल निवडणूक याचिका फेटाळण्याशिवाय कोणताही पर्याय सोडत नाही. कलम ८२ मध्ये निवडणूक याचिकामध्ये प्रतिवादींना फसवणुकीबद्दल सांगितले आहे, ज्यात खटल्यात त्यांची उपस्थिती आवश्यक आहे.निवडणूक याचिकेच्या खटल्याच्या समाप्तीनंतर कलम ९८ अंतर्गत आदेश देताना कलम ९९ लागू होते. कलम ९९ अंतर्गत आवश्यक असल्यास संपतराव चव्हाण यांना नंतरच्या टप्प्यावर अडकवले जाऊ शकले असते हा युक्तिवाद स्वीकारला गेल्यास, कलम ८२ ची अनिवार्य आवश्यकता अप्रभावी ठरते.कलम ७९ (बी) सह वाचल्या गेलेल्या कलम ८२ (बी) मध्ये समाविष्ट असलेली स्पष्ट भाषा आणि स्पष्ट अटी ई वर नमूद केल्याप्रमाणे मात्र एकच अर्थ लावतात आणि मागणी केल्याप्रमाणे, अपीलकर्त्यातर्फे दोन परस्पर आरोपांना वाव नाही.मेसर्स केशवजी रावजी अँड कंपनी इत्यादी प्रकरणातील हे न्यायालय.इत्यादी.५ . पृथक रक्षित आय आयुक्त, ए. आय. आर. (१९९९) एस. सी. १८०६ , जेव्हा कायद्याची भाषा संदिग्ध असते तेव्हा कायद्यांच्या व्याख्येचा विचार करताना परिच्छेद ६ मध्ये असे निरीक्षण नोंदवले आहे.

"जोपर्यंत वैधानिक भाषेत कोणतीही संदिग्धता नाही, तोपर्यंत विधिमंडळाचा हेतू उघड करण्यासाठी कोणत्याही व्याख्यात्मक प्रसंभाविक प्रक्रिया अवलंब करणे अस्वीकार्य ठरते.विधिमंडळाच्या कथित हेतूला नंतर वैधानिक भाषेला कमी करण्यासाठी अपील केले जाऊ शकत नाही जी इतर शहाणपणाची स्पष्ट आहे.जर हेतू वापरलेल्या शब्दांमध्ये नसेल तर तो इतर कुठेही नाही.जेव्हा कायद्यात वापरलेले शब्द त्यांच्या स्वतःच्या अटींवर द्विधा मनस्थितीत असतात आणि विधिमंडळाचा हेतू प्रकट करत नाहीत, तेव्हा अर्थ लावण्याची गरज निर्माण होते.डॉयपॅक सिस्टीम्स प्रायव्हेट लिमिटेड. वि. भारतीय संघराज्य (१९८८) २ एस. सी. सी. २९९ :ए. आय. आर. १९८८ एस. सी. ७८२) असे निरीक्षण नोंदवले गेलेः

"कायद्यातील शब्दांना, प्रथमदर्शनी, त्यांचे सामान्य एच १२८ दिले गेले पाहिजे. जेथे व्याकरणाची रचना स्पष्ट आणि स्पष्ट आहे आणि यात काही शंका नाही, तेथे उलट काही मजबूत आणि स्पष्ट कारणमिंमासा नसल्यास

ती रचना टिकून राहिली पाहिजे. "(पी.३३१) (एस. सी. सी. ची) (पृष्ठावर. ए. आय. आर. चे ३०१). अशा प्रकारे जेव्हा एखाद्या तरतुदीच्या बाबतीत संदिग्धता असते, तेव्हा एखाद्याने बांधकामाच्या सुस्थापित ततवा - कडे पाहिले पाहिजे परंतु अस्तित्वात नसलेली संदिग्धता निर्माण करणे आणि नंतर काही सामान्य तत्त्वांचा अवलंब करून त्याचे निराकरण करण्याचा प्रयत्न करणे प्रथम खुले नसते. परत आलेल्या उमेदवाराच्या संबंध हे लक्षात ठेवले पाहिजे की जर भ्रष्टाचाराचे आरोप सिद्ध झाले तर त्याचे दोन परिणाम दिसून येतील-(१) त्याची निवड रद्द घोषित केली जाईल आणि (२) त्याला सहा वर्षांपर्यंतच्या कालावधीसाठी कोणतीही निवडणूक लढवण्यास किंवा मत करण्यास अपात्र ठरवले जाईल.भ्रष्ट पद्धतींसाठी दोषी आढळलेल्या इतर सर्वांच्या विरोधात इतर परिणाम होतील.कलम ८ ए अंतर्गत, कलम ९९ अंतर्गत केलेल्या आदेशाद्वारे भ्रष्ट प्रथेसाठी दोषी आढळलेल्या प्रत्येक व्यक्तीचे प्रकरण, अशा व्यक्तीला अपात्र ठरवले जाईल की नाही आणि तसे असल्यास, कोणत्या कालावधीसाठी अपात्रतेचा कालावधी कलम ९९ अंतर्गत एखाद्या व्यक्तीच्या संबंध दिलेला आदेश लागू होण्याच्या तारखेपासून सहा वर्षांपेक्षा जास्त नसावा, या प्रश्नाच्या निर्धारणासाठी सक्षम प्राधिकरणाकडे सादर केले जाईल.भ्रष्ट प्रथा ही मात्र परत आलेल्या उमेदवारापुरती मर्यादित नाही, ती कलम १२३ मध्ये नमूद केलेल्या व्यक्तींद्वारे केली जाऊ शकते आणि निवडणूक प्रसंभाविक प्रक्रियातील शुद्धता राखणे हा उद्देश असलेल्या कलम ८ ए च्या परिणामांपासून कोणालाही वाचू दिले जाऊ शकत नाही.निवडणुकीची शुद्धता राखण्यासाठी आणि लोकशाही व्यवस्थेवरील निवडणुकीवरील लोकांचा विश्वास टिकवून ठेवण्यासाठी निष्पक्ष आणि मुक्त निवडणुका आवश्यक आहेत.स्वच्छ, कार्यक्षम आणि परोपकारी प्रशासन ही सुशासनाची आवश्यक वैशिष्ट्ये आहेत जी त्या बदल्यात क्षमता आणि चांगल्या चारित्र्याच्या व्यक्तींवर अवलंबून असतात.त्यामुळे निवडणुकीत भ्रष्टाचार करणाऱ्यांची गय केली जाऊ शकत नाही आणि त्यांना निवडणूक प्रसंभाविक प्रक्रिया प्रदूषित करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही आणि आर. पी. ए. मध्ये समाविष्ट असलेल्या या तरतुदींद्वारे हा उद्देश साध्य करण्याचा प्रयत्न केला जातो.

लक्षात ठेवण्यासारखा आणखी एक पैलू म्हणजे निवडणुकीत 'जी "भ्रष्ट पद्धतींमध्ये गुंतलेल्या उमेदवाराच्या विरोधात कलम ७९ (बी) च्या अर्थानुसार गंभीर परिणाम होत असल्याने, नैसर्गिक न्यायाची तत्त्वे अशा उमेदवाराला संधी देण्याची मागणी करणे करतात.या दृष्टिकोनातूनही कलम ८२ (ब) च्या संदर्भात संपतराव चव्हाण यांना निवडणूक याचिकेवर उत्तरवादी म्हणून समाविष्ट करणे आवश्यक होते.

हा सामान्य नियम आहे की एजंटची कृती त्याला दिलेल्या अधिकारात असल्याशिवाय त्याच्या मुख्याध्यापकाला बांधत नाही. अधिकृत कृती करण्यासाठी आवश्यक असलेली प्रत्येक कायदेशीर गोष्ट करणे, परंतु कायद्यानुसार एजंटला बेकायदेशीर गोष्ट/कृती करण्यासाठी अधिकृत केले जाऊ शकत नाही किंवा एजंटला तसे करण्याची परवानगी दिली जाऊ शकत नाही.याशिवाय, कलम ४० अंतर्गत निवडणुकीतील उमेदवार त्याच्या व्यतिरिक्त इतर एका व्यक्तीला त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी म्हणून नियुक्त करू शकतो. कलम ४५ नुसार निवडणूक प्रतिनिधीने मात्र निवडणुकीशी संबंधित आर. पी. ए. द्वारे किंवा त्याखाली अधिकृत केलेली कार्ये करणे आवश्यक आहे.

जर एखादा निवडणूक प्रतिनिधी कलम ४५ अंतर्गत दिलेल्या त्याच्या अधिकाराच्या पलीकडे जात असेल आणि बेकायदेशीर कृत्य किंवा गुन्हा करत असेल, तो निवडणूक किंवा फौजदारी असू शकतो, तर तो आपली पापे उमेदवाराकडे सोपवू शकत नाही आणि शिक्षेपासून वाचू शकत नाही आणि अशा कृत्य/गुन्ह्याच्या पुराव्यावर मात्र आधारावर किंवा तो मात्र उमेदवाराचा निवडणूक प्रतिनिधी आहे असे म्हणत प्रश्न विचारू शकत नाही आणि मात्र उमेदवाराच्या विरोधात कारवाई करण्यासाठी ते पुरेसे आहे.

या प्रकरणात आम्हाला असेही निदर्शनास आणून देण्यात आले होते की निवडणूक याचिकेत मात्र उत्तरवादी क्र. विरुद्धच नव्हे तर भ्रष्ट प्रथेचा आरोप करण्यात आला होता. पण त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी संपतराव चव्हाण याच्या विरोधातही, विशेषतः निवडणूक याचिकेच्या परिच्छेद ११ (एच) कडे लक्ष वेधले, ज्यात असे लिहिले आहेः-

" (एच) दी.१०/१०/९६ रोजी सकाळी सुमारे १० वाजता, उत्तरवादी क्रमांक 1 चे निवडणूक प्रतीनिधी श्री. संपतराव चव्हाण स्वतः सांगलीतल्या नगरातले , तालुका तासगाव, सांगली गावातील विविध लोकांना उक्त बातम्यानचा संबंध नसल्याने तयार केलेले हस्तपत्रक/बिले वितरीत करत होते आणि जे खोटे आहे आणि जे खोटे आहे असे त्सदरंना वाटत होते आणि सदर याचिका करत्याच्या वैयक्तिक चारित्र्याबधल आणि वर्तनाबधल संबंध खरे असल्याचे मानत नव्हते, असे तथयात्मक विधान प्रकाशित करन्यात गुंतलेले होते, ज्यामुळे सदरचिकाकरत्याचा निवडणुकीच्या संभाव्यतेवर पूर्वग्रहदूषित परिणाम होत होता.उत्तरवादी क्रमांक १ चे इतर कामगार (श्री. संपतराव चव्हाण सदरांच्या समवेत) देखील सांगली जिलयातील तास्गाव तालुक्यातील नगराले गावातील विविध लोकांना पुनर्रचित हस्तपत्रके/बिले वितरीत करत होते. या व्यतिरिक्त, एक गोष्ट स्पष्ट आहे की वर आधीच चर्चा केल्याप्रमाणे, कलम ७९ (ब) च्या अर्थानुसार ते उमेदवार म्हणून थांबले नाहीत, त्यामुळे त्यांनी निवडणूक याचिकेत उत्तरवादी म्हणून सामील न होणे घातक होते.

जवळजवळ अशाच एका प्रकरणात, या न्यायालयाने, नटौ राम इंद्रा सिंग विरुद्ध त्रिकमल जामंदास पटेल आणि इतर, ३७ ई. एल. आर. २६७ या खटल्यात असे म्हटले आहे की, ज्या व्यक्तीला निवडणुकीसाठी उमेदवार म्हणून नामांकित करण्यात आले होते आणि त्यानंतर त्याने आपली उमेदवारी मागे घेतली होती, ती व्यक्ती कलम ८२ च्या उद्देशाने उमेदवार होती आणि जर भ्रष्टाचाराचे कोणतेही आरोप केले गेले असतील तर त्याला याचिकेत समाविष्ट केले पाहिजे. निवडणूक याचिकेत त्याने माघार घेण्यापूर्वी किंवा नंतर केलेल्या त्याच्या विरोधात हे देखील एक प्रकरण होते ज्यात अपीलकर्त्याने पहिल्या उत्तरवादी ची निवड रदद् आणि चौथ्या उत्तरवादी ला निवडून घोषित करण्याच्या पुढील आदेशासाठी १० .४ .१९६७ वर निवडणूक याचिका दाखल केली होती.याचिकेत असे म्हटले होते की, प्रथम उत्तरवादी आणि त्याचा निवडणूक प्रतिनिधी जमना शंकर पांड्या आणि इतर एजंट्सनी त्यांच्या संमतीने आर. पी. ए. च्या कलम १२३ (३), (३ ए) आणि (४) च्या अर्थांतर्गत ब भ्रष्टाचार केला होता. जमना शंकर पांड्याने त्याच विधानसभा निवडणुकीसाठी आपला नामनिर्देशन अर्ज दाखल केला होता, परंतु नंतर त्यांनी आपली नामनिर्देशन मागे घेतली आणि त्यानंतर ते पहिल्या उत्तरवादी चे निवडणूक

प्रतिनिधी बनले होते.त्यांना निवडणूक याचिकेवर उत्तरवादी म्हणून समाविष्ट करण्यात आले नव्हते.पहिल्या उत्तरवादी निवडणूक याचिका फेटाळण्यासाठी उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली.त्यानंतर, जून १९६७ मध्ये आदेश १ नियम १० सी. पी. सी. अंतर्गत जमना शंकर पांड्याला पक्ष उत्तरवादी म्हणून समाविष्ट करण्यासाठी अर्ज करण्यात आला.उच्च न्यायालयाने अर्ज फेटाळला आणि कलम ८२ (ब) चे पालन न केल्याबद्दल निवडणूक याचिका फेटाळली.सदर न्यायालयाने उच्च न्यायालयाच्या सदर निर्णयाला दुजोरा देत असे म्हटले आहे की आर. पी. ए. डी. च्या कलम ७९ मध्ये 'उमेदवार'ची व्सदरख्सदर अशी केली आहे की जी व्यक्ती कोणत्सदरही निवडणुकीत उमेदवार म्हणून नामनिर्देशित झाली आहे किंवा दावा केला आहे आणि अशी कोणतीही व्यक्ती उमेदवार असल्सदरचे मानले पाहिजे, जेव्हा निवडणुकीची शक्यता असताना, त्सदरने स्वतःला संभाव्य उमेदवार म्हणून उभे करणसदरस सुरुवात केली.न्यायालयाने पुढे कैफियत म्हटलेः:

"या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, ज्या व्यक्तीला निवडणुकीसाठी उमेदवार म्हणून नामांकित करण्यात आले होते आणि त्यानंतर त्याने आपली उमेदवारी मागे घेतली आहे, ती व्यक्ती कलम 82 च्या उद्देशाने उमेदवार आहे आणि निवडणूक याचिकेत त्याने माघार घेण्यापूर्वी किंवा नंतर त्याच्या विरोधात भ्रष्टाचाराचे कोणतेही आरोप केले असल्यास त्याला याचिकेत समाविष्ट केले पाहिजे.हरस्वरूप आणि दुसरा वि. ब्रिजभूषण सरन आणि इतर, [१९६७] १ एस. सी. आर. ३४२ , मोहन सिंग वि. भंवरलाल आणि इतर, [१९६४] ५ एस. सी. आर. १२ आणि अमीन लाल वि. हुन्नामल, [१९६५] १ एस. सी. आर. ३९३ , जमना शंकर पांड्या निवडणूक याचिकेसाठी आवश्यक पक्ष असल्याने, त्यांची बाजू घेण्यास अपयशी ठरल्याने निवडणूक याचिका सदोष ठरली आणि उच्च न्यायालय निवडणूक याचिका फेटाळण्यास बांधील होते.

जी सदर न्यायालयाने , हर स्वरूप आणि अन्य विरुद्ध ब्रिजभूषण सरन आणि इतर, ए. आय. आर. (१९६७) एस. सी. ८३६ सदर खटल्यात, असे मत व्यक्त केले आहे की जर नामनिर्देशित व्यक्तीला त्सदरने माघार घेतलयाने मात्र उमेदवार मानले जाऊ शकत नाही असे माघार घेणयाचा परिणाम असे म्हटले गेले तर माघार घेण्याची तारीख त्याला उमेदवार म्हणून कोणत्या वेळेपर्यंत मानले जाऊ शकते आणि त्या वेळेनंतर त्या

ला उमेदवार म्हणून मानले जाऊ शकत नाही सदरबद्दल विभाजन रेषा असू शकत नाही. जर निवडणुकांची शुद्धता कायम ठेवायची असेल तर कायद्याच्या कलम ७९ (बी) मध्ये परिभाषित केल्याप्रमाणे उमेदवार असलेली व्यक्ती, निवडणूक संपेपर्यंत माघार घेतल्यानंतरही उमेदवार राहील आणि जर त्याने लाच घेण्यापूर्वी किंवा नंतर भ्रष्ट प्रथा केली तर तो कायद्याच्या कलम ८२ (बी) अंतर्गत आवश्यक पक्ष असेल. त्यामुळे आमचे असे मत आहे की पाटणा उच्च न्यायालयाने घेतलेले मत, ज्यावर अपीलकर्त्यांतर्फे भरवसा ठेवण्यात आला आहे, ते योग्य नाही आणि अपीलांतर्गत उच्च न्यायालयाचा ब निर्णय योग्य आहे.

योग्यरित्या नामनिर्देशित केलेला उमेदवार, माघार घेतल्यानंतरही कलम ८२ (ब) च्या उद्देशाने उमेदवार म्हणून कायम राहील या मताचे समर्थन हर स्वरूप (सुप्रा) आणि अमीन लाल वि. हुन्नामल, [१९६५] १ एस. सी. आर. ३९३ च्या निर्णयांनी केले आहे.मोहन राज विरुद्ध सुरेंद्र कुमार तापरिसदर आणि इतर, ए. आय. आर. (१९६९) एस. सी. ६७७ मधील उक्त निर्णसदरंचा संदर्भ देत हे न्यायालय उक्त मताशी सहमत होते.पुढे, चतुर्भुज वि. निवडणूक न्यायाधिकरण कानपूर, ए. आय. आर. (१९५८) सर्व ८०९ या प्रकरणातील निर्णय, प्रश्नाला स्पर्श करणाऱ्या सर्व पैलूंवर विस्तृत विचार केल्यानंतर समान दृष्टिकोन बाळगून, मंजूर केला जातो.त्याच निकालाच्या परिच्छेद १० मध्ये, आदेश १ नियम १० अंतर्गत आणि आदेश ६ नियम १७ अंतर्गत दुरुस्तीसाठी केलेल्या अर्जांवर सुनावणी करताना, या न्यायनिर्णय असे म्हटले आहे.

"यात काही शंका नाही की दुरुस्तीचा अधिकार न्यायालयाकडे राखून ठेवला आहे आणि कलम १ आर. १० न्यायालयाला पक्षकारांना बरखास्त करण्यास सक्षम करते परंतु न्यायालय कलम ६ आर. १७ किंवा कलम १ आर. १० चा वापर गैर-प्रतिवादाचे परिणाम टाळण्यासाठी करू शकत नाही ज्यासाठी कायद्यात विशेष तरतूद आढळते. न्यायालय ई दुरुस्तीचे आदेश देऊ शकते आणि आवश्यक नसलेल्या पक्षकारालाही काढून टाकू शकते.परंतु जेव्हा कायदा एखाद्या व्यक्तीला आवश्यक पक्ष बनवतो आणि असा पक्ष सामील न झाल्यास याचिका फेटाळली जाईल अशी तरतूद करतो, तेव्हा दुरुस्तीचा किंवा पक्षांना संपवण्याचा अधिकार अजिबात वापरला जाऊ शकत नाही.दिवाणी प्रक्रिया संहिता लोक प्रतिनिधीत्व कायद्याच्या तरतुदींच्या आणि त्याखाली बनवलेल्या

कोणत्याही नियमांच्या अधीन राहून लागू होते (कलम ८७ पहा). जेव्हा कायद्यात एखाद्या पक्षाचा सहभाग नसल्याबद्दल याचिका फेटाळण्याचा दंड ठोठावला जातो तेव्हा दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या तरतुदींचा वापर याचिका वाचवण्यासाठी उपचारात्मक साधन म्हणून केला जाऊ शकत नाही.

हे लक्षात घेतले जाऊ शकते की राम प्रताप चंदेल विरुद्ध जी. चौधरी लज्जा राम आणि इतर, [१९९८] ८ एस. सी. सी. ५६४ मधील प्रकरणाची तथ्ये हाताशी असलेल्या प्रकरणाच्या तथ्यांसारखीच आहेत.निवडणूक याचिकेत अपीलकर्त्याने स्पष्ट केले की, पहिल्या उत्तरवादी (परत आलेल्या उमेदवाराने) आणि त्याचा मुलगा, जो निवडणूक प्रतिनिधी होता, आणि अमरनाथ कौशल, जो पहिल्या प्रतिवादीचा मतमोजणी प्रतिनिधी होता, यानेही काही भ्रष्ट कारवाया केल्या होत्या. उमेदवार हर्भजन सिंग आणि अमरनाथ कौशल हे दोघेही उमेदवार होते आणि निवडणूक होती पण त्यांनी त्यांची उमेदवारी मागे घेतली होती.त्यांना निवडणूक याचिकेसाठी प्रतिवादी म्हणून समाविष्ट करण्यात आले नव्हते.आर. पी. ए. च्या कलम ८२ च्या प्रकाशात उच्च न्यायालयाने निवडणूक याचिका समर्थनीय नाही म्हणून फेटाळली.मोहन राज (वरील) सदर प्रकरणाचा संदर्भ देणाऱ्या उच्च न्यायनिर्णय सदर निकालाविरूद्धची याचिका फेटाळताना सदर न्यायालयाने निकालाच्या परिच्छेद ७ मध्ये असे म्हटले आहेः

"७ . हे दिसून येईल की कलम ८२ च्या उपकलम (अ) मध्ये "प्रतिस्पर्धी उमेदवार"हे शब्द वापरले आहेत आणि उपकलम (ब) मध्ये "इतर कोणताही उमेदवार"हे शब्द वापरले आहेत.उपकलम (अ) आणि (ब) यांचा एकत्रित परिणाम, स्पष्टपणे, ज्या उमेदवारांवर भ्रष्टाचाराचे आरोप केले जातात त्या सर्व उमेदवारांच्या निवडणूक याचिकेत पक्षांतर करणे आवश्यक आहे.हे मात्र प्रत्यक्ष निवडणूक लढवणाऱ्यांनाच लागू होणार नाही, तर ज्यांनी निवडणूक लढवली, परंतु मतदानाच्या तारखेपूर्वी उमेदवारी मागे घेतली, त्यांनाही लागू होईल.ती व्यक्ती सारखीच असल्याने, ज्या काळात उमेदवारी अर्ज मागे घेण्यात आला होता आणि ती व्यक्ती आता निवडणूक लढवणाऱ्या उमेदवाराचा प्रतिनिधी म्हणून काम करत होती, त्या काळाच्या संबंध भ्रष्टाचाराचे आरोप केले गेले याचा काही परिणाम होत नाही.

गडनीस भवानी शंकर प्रकरणातील आणखी एका अलीकडील न्यायनिर्णय, व्ही. व्ही.फलेरो एडुआर्डो मार्टिन्हो, [२०००] ७ एस. सी. सी. ४७२ , यांनी वर नमूद केलेल्या हर स्वरूप, मोहन राज आणि राम प्रताप चंदेल यांच्या प्रकरणांमध्ये केलेल्या कायद्याच्या स्पष्टीकरणास सहमती दर्शविताना, या न्यायालयाने परिच्छेद १३ मध्ये असा निष्कर्ष काढलाः

"१३ . आमच्या मते, निवडणूक याचिकेत केलेले आरोप हे कार्डोझो व्यतिरिक्त इतर काही लोकांविरुद्ध भ्रष्टाचाराचे आरोप आहेत.कार्डोझो हा नामनिर्देशित उमेदवार असल्याने, निवडणुकीच्या प्रत्यक्ष तारखेपूर्वी त्याने आपली उमेदवारी मागे घेतली होती आणि त्याने निवडणुकीतून माघार घेतल्यानंतर कथितपणे भ्रष्टाचार केला होता या वस्तुस्थितीची पर्वा न करता, कायद्याच्या कलम ८२ (बी) अंतर्गत त्याला पक्ष-प्रतिनिधी म्हणून समाविष्ट करणे आवश्यक होते.त्यामुळे न्यायनिर्णय आधीच्या भागात विचारलेल्या प्रश्नाचे उत्तर होकारार्थी आहे.

१९९८ च्या दिवाणी अपील क्रमांक २०८० – २०८१ च्या समर्थनार्थ कोणताही युक्तिवाद करण्यात आला नाही.अन्यथा, नटौ राम इंद्रा सिंग विरुद्ध त्रिकमल जामंदास पटेल आणि इतर, (३७ ई. एल. आर. २६७) आणि मोहन राज विरुद्ध सुरेंद्र कुमार टपारिया आणि इतर, ए. आय. आर. (१९६९) एस. सी. ६७७ मधील निर्णयांच्या दृष्टीने, या अपीलांमध्ये कोणतेही गुण नाही.

अशा प्रकारे सर्व पैलूंचा विचार करता, आम्हाला या अपीलांमध्ये आक्षेपार्ह निकाल आणि आदेशात अशी कोणतीही कमजोरी आढळत नाही जी या न्यायनिर्णय हस्तक्षेपाची हमी देऊ शकते.

नमूद केलेल्या तथ्यांच्या, केलेल्या चर्चेच्या आणि वर दिलेल्या कारणमिंमासा प्रकाशात, आमच्या मते, हे अपील कोणत्याही गुणवत्तेपासून वंचित आहेत आणि परिणामी ते फेटाळले जातात, परंतु खर्चाबाबत कोणत्याही आदेशाशिवाय.

व्ही. एस.एस.

याचिका फेटाळण्यात आल्या.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पआदन आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.